

Години на избори и равносметка

2009 беше година на избори и на промяна, а желанието за промяна беше осезаемо още в началото на годината. Това поне показаха серията от омнибусни изследвания, проведени от Институт "Отворено общество". Сега е времето на очакванията и надеждите, но дали управляващите имат ресурса да ги оправдаят?

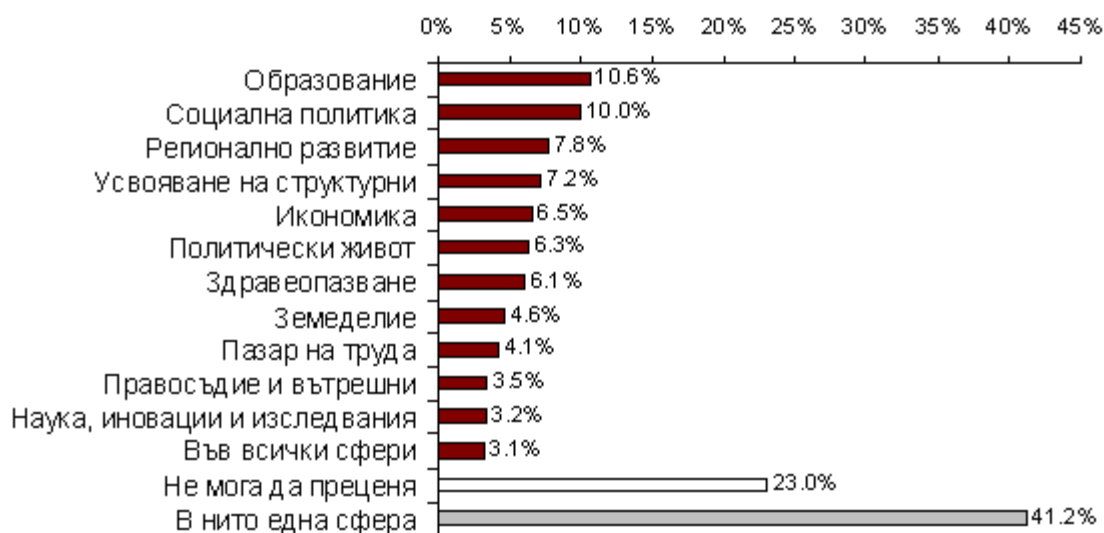
Светлана Аврамова

Разочарование, недоверие и апатия

Говоренето за световната финансова криза в края на 2008 г., а по-късно и за отражението на икономическата криза в страната (понижение на износа, продажбите и съответно - на производството), изпариха очакванията за растеж. Същевременно укротяването на инфлацията притъпи донякъде проблема със спада или стагнацията на доходите.

На преден план през 2009 г. се откри по-силна нетърпимост към действията или бездействието на тройната коалиция. През пролетта на 2009 г., според 41 на сто от гражданите, правителството на тройната коалиция не е постигнало напредък в реформирането на нито една област. (Ако се изключат 23 на сто без мнение, делът на крайно недоволните от състоянието на реформите става 55 на сто.) Всеки трети обаче отчита известен напредък в една до три сфери. Около 10 на сто виждат успех в системата на образование и в социалната сфера, като същевременно по отношение на науката и пазара на труда постигнатото се оценява изключително ниско.

В реформирането на кои области правителството на тройната коалиция постигна най-голям напредък през 4-те години на управлението си?

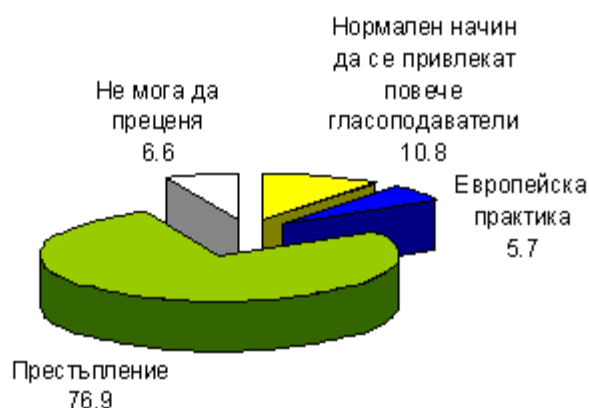
При 55-57 на сто от пълнолетното население оценките за положението в страната от лятото на 2008 до лятото на 2009 г. оставаха устойчиво негативни. Повече от хората през този период се опасяваха, че животът като цяло ще става по-несигурен (84%) и че ще нараства престъпността (79%), отколкото че доходите ще се свиват (71%) и безработицата ще расте (58%).

Проучване на общественото мнение през октомври 2008 г. не регистрира масова нагласа нито за предсрочни избори, нито за радикални промени в управлението.

Над половината от избирателите през пролетта на 2009 година заявяваха, че изобщо (33%) или вече (21%) не се интересуват от политика. Скептичните настроенията на съществена част (40%) от избирателите се изразяваха в намерението да не участват в предстоящите избори с преобладаващ мотив: "няма смисъл - който и да дойде на власт, нещата няма да се подобрят". Без съмнение в смисъла на изборите, мотивите на друга над четвърт част от твърдо решилите да не гласуват бяха, че не разпознаваха към момента политическа сила, която да заслужава гласа им.

Изследване на института през март 2009 г. показва, че за всеки четвърти избирател купуването на гласове не е осъдително, а всеки пети заяви, че би продал своя вот.

Какво е купуването на гласове?
%

В следващите месеци (вкл. след изборите) тенденцията се запазва и донякъде задълбочава. Възможно е част от отговорите да изразяват своеобразен протест от типа "А защо не?!", особено ако едновременно се приемат пари и се "гласува по съвест".

Ако Ви предложат пари, за да гласувате за определена политическа сила, как ще постъпите?	Март 09 %	Май 09 %	Октомври 09 %
Ще взема парите, но ще гласувам по съвест	11.8	10.1	17.4
Ще взема парите и ще гласувам за тази политическа сила	4.1	6.0	4.6
Ще взема парите, но няма да гласувам	4.6	5.2	8.1
Ще откажа да взема парите и ще гласувам по съвест	45.5	50.0	46.2
Ще откажа да взема парите и няма да гласувам	17.8	15.4	13.4
Не мога да преценя	16.1	13.3	10.2
Общо:	100.0	100.0	100.0

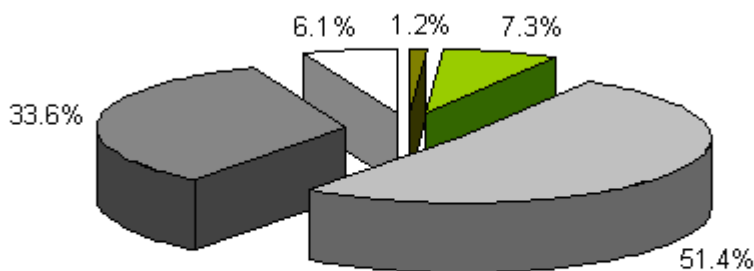
Изследването през октомври 2009 регистрира 12.2 на сто от гласоподавателите, на които посланието "Купуването и продаването на гласове е престъпление" се е отразило позитивно на решението им да гласуват.

Сред запитаните как ефективно да се наказва купуването на гласове, най-голям е делът на избраните отговора "Няма такава мярка, която да прекрати тази практика", а според други това е нещо нормално и изобщо не би трябвало да се наказва. Лишаването от право на глас, като че ли не се приема сериозно. Според всеки четвърти избирател най-ефективното наказание е паричното.

Сред преобладаващата част от гражданите битуваше убеждението, че законите не се спазват и че

най-често те се нарушават от политиците (52%).

Спазват ли се законите в България, според Вас?

- В много голяма степен
- В много малка степен
- По-скоро да
- По-скоро не
- Не мога да преценя

За липсата на осъдителни присъди срещу големи босове от престъпния свят с над 10 процентни пункта са повече тези, които обвиняват политиците, отколкото прокуратурата и съда.

Три четвърти от населението определяше правосъдието у нас като несправедливо, което звучи като оксиморон. Над 2/3 от гражданите нямаха доверие на полицията, съда, следствието и прокуратурата и се съгласяваха с твърдението за всяка от тези институции, че е зависима от други интереси. "Другите интереси" се дележа в съотношение 2:3:4 съответно между политически партии, престъпни групировки и "просто корупция от личен интерес".

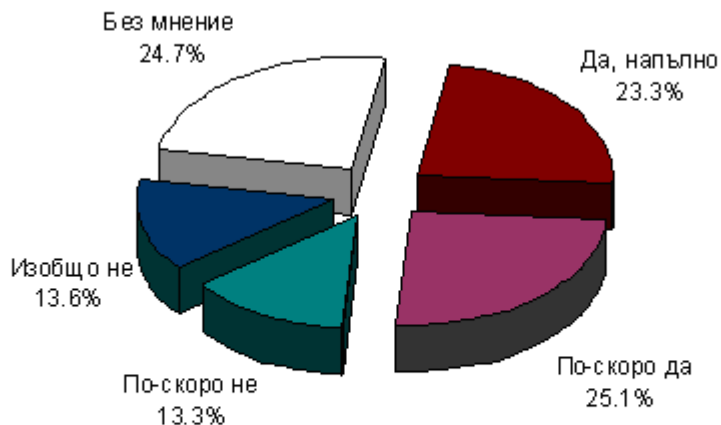
Половината от населението се въздържа от мнение за гражданските организации. Над половината от останалите (55%) заявяват, че не изпитват доверие в тях, че гражданското общество е без влияние върху процеса на формиране на политики в страната и че корупционните практики не само не са им чужди, но се превръщат в техен механизъм за действие.

За 62 на сто от избирателите всички или повечето централни вестници пряко или косвено изпълняват волята на хора с пари и власт.

Известно е, че доверието в българските институции е ниско, като с най-ниска степен на доверие се ползваше парламентът.

Илюстрация на нерадостните политически нагласи през годината на избори е разпределението на отговорите на следния въпрос:

Вие лично ще се съгласите ли да се ограничат за кратко време някои от демократичните права и свободи, за да се въведе ред и сигурност и да се стабилизира икономиката?

Преди 20 години обществото беше разделено по равно между стремеж към "промяна/свобода" и "сигурност/сполука". Днес гражданите, склонни със или без уговорки да отстъпят част от демокрацията за сметка на реда и сигурността си, са двойно повече.

Поредно очарование и обнадяване

След проточилите се разочарование и апатия сред електората в 2008 и началото на 2009 г., партийното строителство активизира аритметичните действия събиране и изваждане, деление и умножение, в контекста на отлагани до последния момент решения по изборното законодателство. Броени месеци преди изборите прогнозите редяха една или друга предизборна и следизборна коалиция, като сметките съчетаваха оценки за потенциала на нароените малки партии с обсъжданите варианти на процентна бариера за влизане в парламента. Предпочитанията на обществото не бяха за коалиционно управление (на 24%), а повече за еднопартийно (33%) и още повече – за експертно (42%) правителство.

Напрежението растеше, критиките към управляващите се изостряха, обещанията на опонентите ставаха все по-смели и близки до копнежите на електората.

Силно се изостри натрупването с години негодувание срещу измамата и цинизма. За пореден път

опозицията яхна (като едновременно възбуждаше и се възползваше) обществените настроения срещу корупцията по високите етажи на властта, пряко зависимите от силните на деня действия на публичната администрация, незаконното обогатяване, безпомощността на органите на реда и безнаказаността.

ГЕРБ не прие коалиране с друга политическа сила, заложи на нови или малко познати лица и акцентира върху експертността им в съответната област. Партията демонстрира сериозни намерения (поне без "димки") да се заеме с разчистване на безобразията на предишни управляващи, да се пребори с организираната престъпност, да наложи фискална и финансова дисциплина и пр. желани от обществото и изисквани от ЕНП действия. Създаваше усещане за решителност и експедитивност без крайности, за разлика от други политически сили. Освен с безспорната комуникативност на неформалния си лидер и сравнително популярния формален, малко преди изборите ГЕРБ спечели с лансирането на други говорещи и отговарящи фигури, вкл. в ролята на експерти. Така създаде по-широка основа за диалог с медии, бизнес, политически опоненти, граждански организации.

По средата на годината избирателят се активизира и упражни правото си на глас в изборите за евродепутати, за национален парламент, а на места и за кметове.

Близо 40 на сто заявиха, че е наложително да се осъществят или продължат реформите, което вероятно илюстрира донякъде прекомерните очаквания, на които ГЕРБ трябва да отговори в замяна на силната подкрепа, която получи на изборите.

Половината от гражданите са посочили от една до три критични области.

В кои сфери е най-наложително да продължат реформите?

Изборните резултати за партия ГЕРБ и доверието, с което бе одарено новото правителство и особено премиера са поредно обнадеждаване на съществена част от електората. Предвидимо, проблясалото очарование разполови политическата година.

Към края на годината, в обстановката на икономическа криза, вниманието се пренасочи по-рязко към преразпределението на богатата. Българинът най-мрази да го лъжат, беше казал някой. Всъщност още по-силно мрази да го крадат. Осезателно нарасна очакването за възмездие и справедливост.

Сред дебатите по различни спорни предложения с категорично/пълно одобрение през октомври 2009 г. се ползваше единствено идеята за конфискация "имуществото на всички, които не могат да докажат произхода му, дори без да има извършено престъпление".

Доколко одобрявате следните идеи, които се обсъждат в момента?

	Напълно одобрявам	По-скоро одобрявам	По-скоро не	Напълно не одобрявам
Да се конфискува имуществото на всички, неможещи да докажат неговия произход, дори и без да има извършено престъпление	56.2%	29.7%	8.8%	5.3%
Да има значително по-малко чиновници, но с по-високи заплати и по-високи изисквания към тяхната работа	43.9%	43.1%	9.2%	3.8%
Закриването на 10 митници и намаляването на броя на митничарите	43.4%	40.1%	11.6%	4.9%
Задължителните матури след 7 клас да служат като приеман изпит за гимназиите	36.3%	39.3%	15.4%	9.0%
Да има значително по-малко служители на МВР, но с по-високи заплати и по-високи изисквания към тяхната работа	35.3%	40.7%	17.1%	6.9%
Полицаяте да бъдат въоръжени с бойни патрони	28.5%	33.6%	21.2%	16.6%
Запазване на плоския данък в размер на 10% от доходите на физическите лица	19.5%	28.7%	25.8%	25.9%
Да се изравни пенсионната възраст за мъжете и жените, като се повиши тази на жените	9.4%	13.0%	20.7%	56.8%

Въпреки продължаващата криза, след стоте дни на новото правителство, делът на оптимистите за развитието на икономическата ситуация беше с 10 процентни пункта над този през май. Критиките на опозицията за липса на програма и реални антикризисни мерки на новото правителство очевидно не са в съзвучие с разбиранията на мнозинството от избирателите. Данните от изследванията на "Отворено общество" показват, че повече от хората очакват разкрития на разхищения и наказания. Не са недоволни от управлението през първите месеци, въпреки че почти всички искат правителството да предприеме и реални антикризисни мерки.

Според Вас като цяло как се развиваше/развива България по време на:

	Към по-добро	Към по-лошо	Не мога да преценя
Правителството на Иван Костов	18.1%	57.8%	22.5%
Правителството на Симеон Сакскобургготски	13.4%	64.5%	20.4%
Правителството на Сергей Станишев	21.4%	60.7%	16.1%
Сегашното правителство на Бойко Борисов	41.2%	15.8%	42.0%

Има редица прилики във факторите, допринесли за победата на НДСВ преди години и на ГЕРБ сега. Същевременно нека си припомним съществената разлика между образите на двамата лидери в масовото съзнание. Един от често повтарящите се мотиви за възхищение от Симеон Сакскобургготски беше другостта му – мнозинството от гласоподавателите го приемаха за

различен, извисен, като от друг свят, а Бойко Борисов – като свой образ и подобие, близък и земен. Вероятно избирателите му (ще) проявяват повече и по-трайна търпимост към политическите му гафове или с други думи интензивността на поредното разочарование (ще) е значително по-слаба.

Има по-сигурни начини правителството на ГЕРБ да загуби доверието на обществеността. Например, ако се уплаши или умори от неминуемото съпротивление по многобройните фронтове, които започна да открива; ако не осмисли и не опрости процедурите, ако не разпознае Експертите сред експертите; ако поддаде на инерцията и загуби посоката, ако продължи да се изненадва от наследеното, без да превключи на бързи обороти към осъществяване на поетите ангажименти; ако не разнообразява силно критичния си тон към другите със самокритичен от време на време; ако искреното му възмущение от закононарушенията и несправедливостта се утаи безславно в безпомощност; ако (например - поради прекомерна заетост) реши да се отметне от откритата комуникация и взаимодействие с управляваните и предпочете леснината да процежда и спуска решения; или обратно – ако имитира партньорства чрез безплодно съгласуване и говорене до втръсване без реален напредък в преодоляване на проблема; ако не мотивира администрацията по веригата до последните изпълнители по места към усърдие в обслужването на гражданите, и особено на крайно нуждаещите се; ако демонстрира самодоволство и възпроизведе познатата вече политическа арогантност.

Всички тези и още "ако" са само привидно много и едва ли трудно изпълними. Те просто трябва да съпътстват изпълнението на сложните задачи като балансиране на бюджета и провеждането на реформи.

За мнозинствата, малцинствата и демокрацията

Този текст е за някои от преобладаващите социално-политически нагласи в годината на избори. По-важният анализ, който следва да предхожда всяко действие на управлението обаче се отнася не просто до масовите настроения, а до състоянието, потребностите, възможностите и перспективите на отделните социални групи, вкл. на онези от тях, които не са изиграли решаваща роля за изборната победа.

Изследванията са проведени от екип на Институт "Отворено общество" - София през февруари, март, май и октомври 2009 г., в база национално представителна извадка. Интервюирани са около 1200 лица на 18+ г., в 120 "гнезда". Максималната стохастичната грешка е $\pm 2-3\%$.